

Les primeres estratigrafies a la vil·la romana dels Ametllers, Tossa (Selva)*

ALBERT LÓPEZ I MULLOR

INTRODUCCIÓ

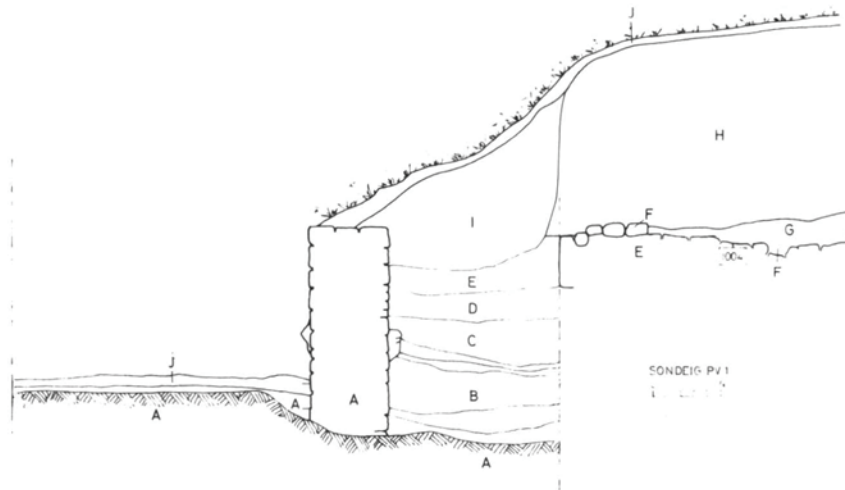
El jaciment es troba en el nucli urbà de Tossa, al vessant oriental del turó de Sant Magí; la *pars urbana* (*pu*) n'ocupa una terrassa gairebé artificial situada a mitja muntanya, i la *pars rustica* (*pr*) és al peu, limitada a llevant per l'avinguda del Pelegrí. En aquest mateix carrer, al davant de les ruïnes de la vil·la, es troba la casa municipal de cultura, antic hospital de pobres. Abans del traçat urbanístic actual, un bon tros del terreny on són les restes era plantat d'ametllers; d'aquí procedeix el nom popular del paratge.

Pella i Forgas (1889: 213) ja va parlar de les «*monedes, fragments de ceràmica i parets de l'època grega i romana trobades en els fonaments de la vil·la més antiga de Tossa*». També Girbal (1884: 10) va suposar-hi l'existència d'una població romana, tenint en compte «*les restes de ceràmica d'aquells temps i anteriors trobats en ella i les seves rodalies*». No sabem del cert si aquestes referències al·ludien a la vil·la dels Ametllers (de la qual hi havia murs al descobert), o es feien ressò del descobriment d'un establiment ibèric quan es va construir el far (Pella i Forgas 1889; Castillo 1939: 204), del qual encara resten algunes sitges. Tampoc no podem comprovar si descrivien d'altres troballes esporàdiques, realitzades al nucli urbà del poble o diverses vil·les dels voltants (Mas Font, malauradament desapareguda fa poc; Mas Carbotí; Xalet Vermell, etc.).

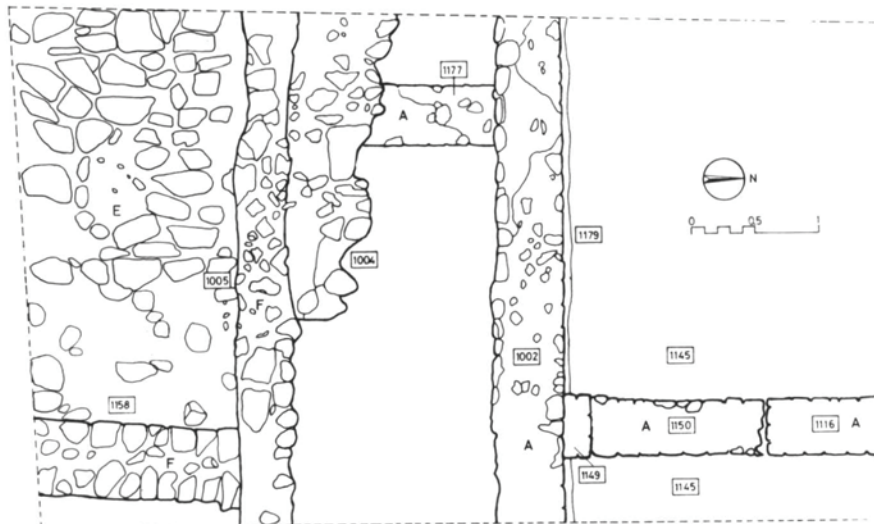
Sigui com sigui, el mèrit del descobriment de la vil·la cal atribuir-lo al Dr. Ignasi Melé i Farré, metge i erudit, el qual va començar les excavacions al paratge dels Ametllers el febrer de 1914 «*per un mur que estava al descobert*»

---

* Aquesta excavació és el fruit de l'esforç desinteressat dels membres del Centre d'Estudis Tossencs, entre els quals es troba el sotasignat, els seus col·legues en la direcció de la recerca: senyors Ricard Batista Noguera i Mario Zucchitello Gilioli, i un grup de joves arqueòlegs format per les senyores Montserrat Baldomà, Maria Clua, Montserrat Gumà, Joana Viñas i els senyors Valentí Niño i Xavier Solé. Els treballs, però, no s'haurien pogut dur a terme sense la col·laboració entusiasta del senyor Francesc Pérez, cap dels Serveis Territorials de Joventut de la Generalitat de Catalunya a Girona, i sense l'ajut de l'Ajuntament de Tossa.

Fig. 1. Secció nord-sud del sondeig PU 1 (A: final s. I aC; B: 60-70 dC; C: començament s. III; D: ?; E-F: final de l'antiguitat; G-H: c.s. XVI; I: excavacions prof. Castillo; J: època actual).

Fig. 2. Planta de les estructures aparegudes en el sondeig PU 1 (A: final s. I aC; B: mur perimètric est de la pars urbana reutilitzat com a paviment al final de l'antiguitat; F: envans de la mateixa època).

(Melé, 1922: 11). Aquells treballs posaren en evidència una sèrie de dipòsits de la *pr*, i també la base d'un *torcus*, una premsa d'oli segons aquest autor. El valor de les troballes fou palesat pel professor Bosch-Gimpera en un dictamen tramès a l'alcalde de Tossa el 7 de juliol de 1916 (*Ibid.*: 19), i en un altre signat per Schulten el 4 d'abril de 1920, que reconeixia la importància del descobriment, elogiava Melé i estimulava la continuació de les excavacions, alhora que formulava hipòtesis sobre la cronologia del jaciment i la funció de les estructures exhumades (Castillo, 1939: 244-245). Així les coses, Melé va deixar d'excavar al peu del turó de Sant Magó i va parar atenció uns metres més amunt, on va descobrir les restes de la *pu* el desembre de 1921 (Melé, 1922: 20-21). D'aquesta manera van aparèixer les cambres del nucli central de la residència antiga, algunes de les quals estaven pavimentades amb mosaic; en un dels paviments es podia llegir el topònim antic del lloc: *Turissa*, i el nom de *Vitalis, possessor* de la vil·la cap a la segona meitat del segle IV.

Atesa la seva importància, el 1933, després que l'Institut d'Estudis Catalans hagués comprat alguns terrenys de la *pu*, es va emprendre la consolidació dels mosaics sota la direcció del professor Alberto del Castillo, qui, a la vegada, va dur a terme noves excavacions que prosseguiren durant el 1934 i el 1935. Aquests treballs van ocasionar la delimitació del perímetre bàsic de la *pu* i comportaren descobriments interessants, com ara el de la instal·lació termal. L'investigador esmentat va publicar els resultats dels treballs en dos articles (Castillo, 1934; *Id.* 1939). El segon conté la síntesi més completa, on es fa una descripció de les troballes i una aproximació cronològica.

L'any 1957, l'Ajuntament de Tossa adquirí el solar on havien començat les excavacions del Dr. Melé. Era l'única parcela de la *pr* que restava lliure i salvable, perquè la resta del pla havia estat venut i urbanitzat. El terreny en qüestió va ser dedicat després a parc infantil del col·legi religiós instal·lat a l'antic hospital de pobres, i posteriorment fou utilitzat com a estacionament públic de vehicles. Aquest ús va continuar fins al març de 1976. Aleshores va començar una sèrie de treballs de prospecció i de neteja del jaciment, dirigits per R. Batista i M. Zucchitello, els quals van allunyar definitivament la possibilitat d'una utilització no arqueològica de l'indret i van preparar la futura investigació sistemàtica (Batista, López, Zucchitello, 1980). La darrera fase de la recerca es va encetar el 1985 i continua fins ara.

OBJECTIUS I METODOLOGIA

Entre les nombroses troballes realitzades durant les excavacions anteriors a les nostres, destaquen les de l'àrea residencial, sobretot els paviments d'*opus tessellatum*, però també cal tenir en compte el bon nombre de parets que romanen al descobert. La presència de totes aquestes ruïnes, si bé n'ha tingut un efecte beneficiós per a la conservació del conjunt i constitueix una de les principals atraccions per als visitants, suposava, en començar els nostres treballs,

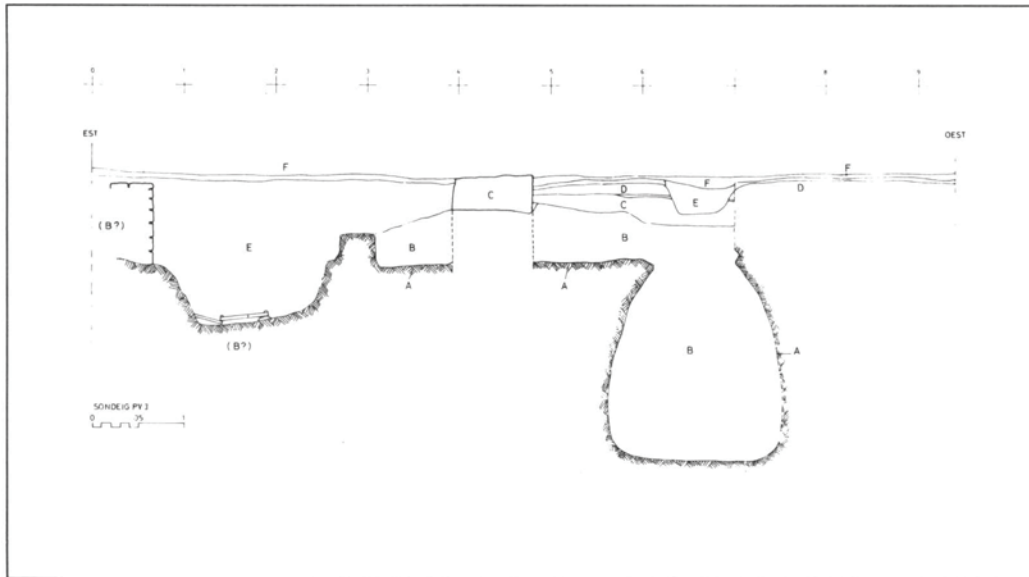

Fig. 3. Secció est-oest del sodeig PU 3 (A: estructures ibèriques del s. II-I aC, com a mínim; B: final s. I aC; C: primera meitat s. II dC; D: segle IV; E: excavacions prof. Castillo; F: època actual).

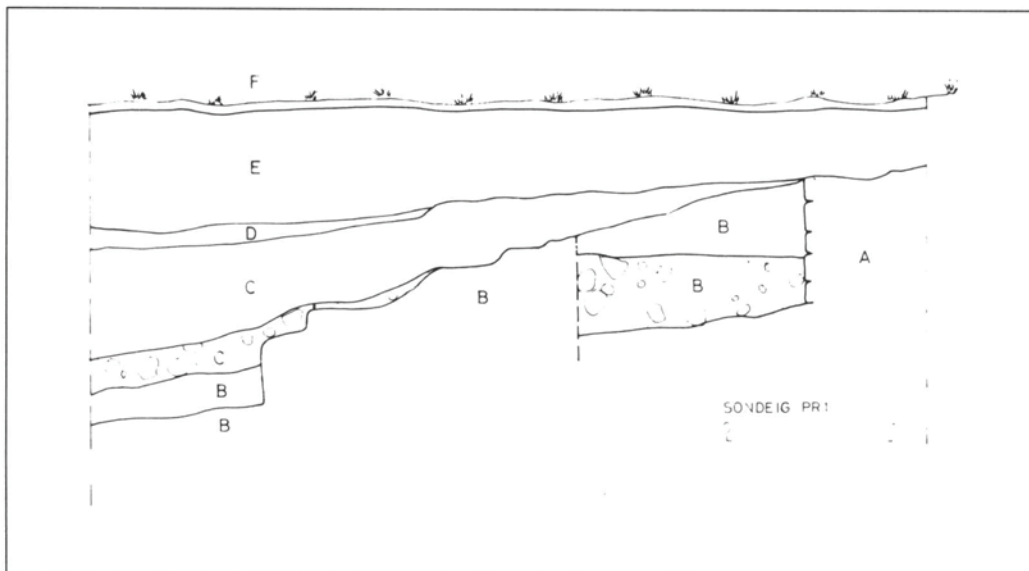

Fig. 4. Secció est-oest del sondeig PR 1 (A: final s. I aC; B: començament s. II dC; C: final s. III; D: s. IV; E: c.s. XVI; F: època actual).

un inconvenient força seriós: a penes sabíem res de la cronologia i n'ignoràvem completament l'evolució. A més, no estàvem en condicions de poder esbrinar directament aquests aspectes, ja que l'excavació de les restes havia estat total. La tasca dels nostres antecessors en la recerca, sobretot la del professor Alberto del Castillo, va constituir una fita important en el seu moment, però a causa de l'avenç lògic dels mètodes d'excavació, resultava incompleta. És per això que el primer objectiu de la nostra intervenció va ser de completar, per procediments indirectes, els coneixements que es tenien sobre el jaciment.

Com que no tenim mitjans materials importants, vàrem creure convenient de realitzar una anàlisi minuciosa en el gabinet, complementada amb els treballs de camp imprescindibles. En conseqüència, es va procedir al fitxatge sistemàtic de totes les estructures que romanien al descobert, cosa que va permetre d'esbrinar-hi *de visu* la posició estratigràfica i tenir-ne uns primers indicis de la cronologia relativa. Tot seguit, es va encetar l'estudi formal i tipològic dels elements descoberts, que enllestirem aviat; això no obstant, ja estem en condicions de formular hipòtesis sobre els paviments de mosaic o sobre la funcionalitat de les diverses cambres. Finalment, es va planificar el treball de camp. De moment, hem realitzat tres sondeigs a la *pu* i quatre a la *pr*, tots ells en indrets que, a més de ser presumptament intactes, es trobaven en punts idonis per estudiar les estructures ja descobertes i, alhora, localitzar-ne de noves.

Atesa la brevetat d'aquestes línies, i per fer més entenedora la descripció de les troballes, hem renunciat a utilitzar la nomenclatura real de les diverses unitats estratigràfiques, tot unificant-les dins els horitzons cronològics descoberts en cada lloc. Així, les u.e. contemporànies d'una determinada etapa es designen amb una mateixa lletra majúscula, que es reflecteix en les figures i en el text. Al final, hi ha un quadre sinòptic amb les equivalències de tots aquests horitzons en els diferents estats evolutius del jaciment.

LA PARS URBANA

Sondeig PU 1 (fig. 1, 2, 7)

Fins ara, s'han enllestit dos sondeigs i el tercer roman inacabat. Els resultats han permès de conèixer amb força aproximació la data de fundació de la vil·la i definir alguns moments clau de l'evolució. Manquen, però, els estrats d'abandó, encara que, com es veurà, és possible que no siguin enlloc. Concretament el tempteig anomenat PU 1 es va realitzar els anys 1985 i 1987, al sud-oest de la residència, a tocar del tancament de migdia del cos principal, dins l'àmbit teòric AC, on la densitat de ruïnes descobertes d'antuvi és més gran. Afectava una àrea intacta, limitada a tramuntana pel mur A, del qual es veia la cara nord. Aquesta situació facilitava l'estudi de les estructures ja exhumades, ja que la paret esmentada, de llargària considerable, es relacionava físicament amb mol-

tes d'elles; d'una banda, tancava el recinte septentrional de la *pu*, el qual considerem residència dels propietaris, i d'altra banda constituïa el límit de tramuntana d'una de les cambres secundàries (àmbit AC) del cos meridional, destinat potser a l'allotjament dels treballadors (hipòtesi ja proposada a Castillo 1939: 246). Entenem que el tempteig podia donar llum sobre l'evolució del cos annex de migdia, molt poc conegut, i alhora solucionar el problema plantejat per la cronologia absoluta dels vestigis descoberts en les excavacions antigues. Aquest sondeig es va completar amb un altre de més petit dins els àmbits AH i AI, obert a tramuntana de la paret A, en un indret ja excavat els anys trenta, però on creiem que podríem trobar intacta la capa més baixa, com efectivament va ocórrer. Els resultats d'aquest segon tempteig els hem unificat amb els del primer.

L'estratigrafia palesa que precisament la paret A, i unes altres de contemporànies situades perpendicularment (fig. 2), van ser les primeres estructures que es van bastir en aquesta zona. La trinxera de fundació de la cara de tramuntana del mur principal –a migdia no n'hi havia– va donar poc material, però suficient per fixar-ne una data de cap al final del segle I aC o començament del segle I de la nostra era. El terra d'aleshores (A, fig. 1) era el mateix terreny verge aplanat. Supposem que en aquella data es van bastir, com a mínim, els murs perimètrics dels dos cossos que comprenia la *pu*. El segon moment s'ha de situar gairebé cent anys més tard; aleshores es va col·locar un paviment nou de terra piconada (B), dotat de diverses preparacions per enlairar-ne el nivell al sud del mur que ens serveix de referència (A). Per ara, és difícil relacionar l'aixecament de la cota amb canvis constructius, ja que l'excavació només ha afectat una paret de la compartimentació interna del cos meridional de la residència. Això no obstant, fóra probable que llavors s'hagués dut a terme una remodelació d'aquest darrer conjunt.

La tercera etapa és del començament del segle III; hi correspon un altre estrat de reblliment coronat per un sòl de terra batuda (C), i també el paredament d'una porta que hi havia a l'angle nord-est de la paret A i la reconstrucció d'aquest mateix mur. Sembla que es tracta d'una època de gran activitat en tota la *pu* tal com veurem a les conclusions. Pel que fa a aquest sector, és evident una remodelació interna del cos de migdia, on es va enlairar el terra una altra vegada i s'hi va amortitzar el mur més petit de la fase A aparegut en el sondeig; també es va tancar la comunicació entre les dues grans àrees de la residència.

No sabem del cert quant temps va passar fins a la propera fase perquè l'estrat D no ha donat cap material datable, però el cas és que a sobre hi va caure un bon tros de la paret perimètrica que tancava la residència a ponent (pels sectors AC i AI, fig. 7). Aquest fet ben eloqüent bastaria per suposar l'abandó i/o destrucció dels sectors AC, AH, AI i la rodalia, de la qual cosa estem segurs. No obstant això, les restes del mur desplomat (B), dipositades horitzontalment, es van reaprofitar com a paviment d'una nova estança que tenia poc a veure amb el traçat anterior de la vil·la; fins i tot hi van recolzar uns petits envans de maçoneria (F). Aquest sòl tan ferm no va requerir gaire cura fins a l'abandó definitiu, ja que no presenta reparacions ni d'altres capes al damunt. Tot això fa

que, una altra vegada, no podem datar la cronologia d'aquesta fase. L'estrat d'amortització, molt potent (G-H), té ceràmiques de l'època moderna, la qual cosa indica que les darreres estructures eren vistes fins al segle XVI, aproximadament. Sens dubte, unes evidències com les proporcionades pels horitzons més enlairats indiquen un abandonament molt lent de les estructures antigues, que presenten els paviments ben nets, i un ús secundari dilatat d'estances mal-meses però habitables, encara que fos en condicions precàries. La capa I és més anecdòtica que no pas altra cosa; correspon al rebliment col·locat pel professor Castillo després d'haver resseguit el mur més important de l'etapa A. L'estratigrafia, però, no es va veure gens afectada perquè, en trobar la paret caiguda i reaprofitada (E), va aturar els treballs sense passar als nivells següents.

Sondeig PU 2 (fig. 7)

L'any 1988, es va obrir un tall nou per tal de completar els resultats obtinguts a PU 1. La cala es va plantejar al sud-oest del cos meridional de la residència, a l'àmbit AM. Un dels motius de l'elecció del lloc era poder datar l'estrat d'abandó, atès el mutisme d'aquest horitzó en el sondeig precedent. D'altra banda, es pretenia comprovar la cronologia del tancament perimètric del recinte originari, aquesta vegada a ponent, on el mur que hi feia la funció conservava una alçària considerable i el traçat complet. A més, aquesta zona tornava a ser envoltada d'estructures importants no excavades per nosaltres, i podíem trobar una successió que s'hi relacionés.

L'excavació, però, encara no ha pogut proporcionar gaires resultats aclaridors, degut a l'enorme acumulació de terres modernes (C) que es van haver d'extreure abans d'arribar als nivells romans, la qual cosa va fer que encara no s'hagin assolit les capes més profundes. De totes maneres, posseïm algunes dades que poden ajudar-nos: la cronologia de la segona meitat del segle III proporcionada per l'únic horitzó antic localitzat fins ara (A), i també el descobriment d'un terra associat amb un mur i un foc (B) utilitzats quan la vil·la ja no devia funcionar com a tal. Pel que fa a l'estrat baix-imperial, sabem del cert que es va dipositar en una etapa en què la *pu* encara s'usava amb normalitat, ja que el mur occidental de tancament romania dempeus. Després, com és norma als altres sondeigs, hi manca un hipotètic estrat d'abandó en l'època antiga; en aquest cas la mancança també sembla indicar una disminució paulatina de l'activitat amb les estructures a la vista. La confirmació d'aquesta sospita rau en el fet de la reutilització assenyalada pels elements de la fase B; aquí tampoc no podem aplicar-hi una datació precisa, encara que se n'ha localitzat material: algunes ceràmiques grises fetes al torn lent, similars a unes altres, trobades fora de context, que vam publicar fa uns quants anys (Batista, López Mullor, Zucchitello, 1980). Aquestes peces, per ara, no es poden datar perquè en desconeixem paral·lels propers, però s'assemblen força a unes aparegudes a Darró (Vilanova i la Geltrú) en nivells posteriors al segle VI, cosa que proporciona un indici per suposar una ocupació baix-medieval, de la qual anirem veient proves

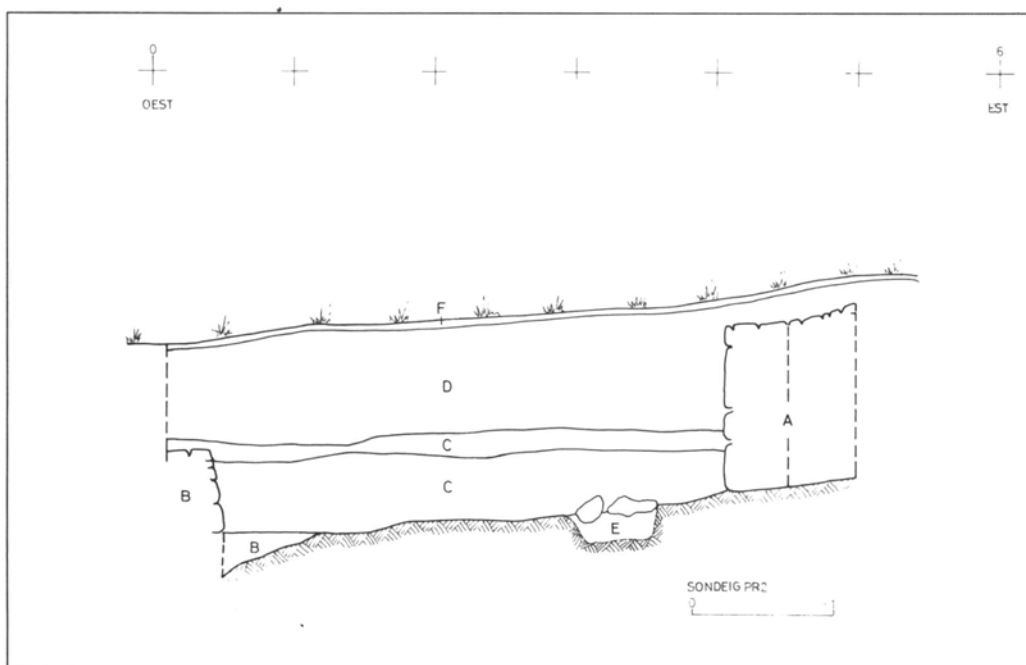

Fig. 5. Secció est-oest del sondeig PR 2 (A: final s. I aC.; B: començament s. II dC; C: s. IV; D: remogut, amb materials moderns; E: època actual).

en els altres sondeigs. Finalment, pel que fa a l'abandó definitiu, entès com a desaparició de les ruïnes, tornem a tenir materials molt tardans, de cap al segle XVII, com a mínim.

Sondeig PU 3 (fig. 3 i 7)

L'anàlisi sistemàtica de les ruïnes descobertes fa anys indicava que hi havia un indret al nord-est on es donaven les condicions per fer-hi una excavació ràpida i profitosa. Es tractava dels sectors AP i AR, on s'entreveïen diverses taques d'*opus signinum* per sota de l'estrat superficial, i també hi havia restes de basaments de pilars. A més, connectava estratigràficament amb la més septentrional de les cambres pavimentades amb mosaic (J). Aquest lloc ja havia estat objecte de treballs anteriors (per part del Dr. Castillo i algunes cales el 1976), durant els quals s'havien tret els nivells superiors, però l'existència del terra de *signinum* garantia que la resta dels estrats encara hi eren. L'excavació es va dur a terme l'any 1989 mitjançant una trinxera en direcció est-oest de 10 m x 2,20 m, la qual després es va eixamplar amb un altre sondeig perpendicular d'1 m d'amplària, obert en direcció nord-sud fins a arribar a la paret septentrional de la cambra J.

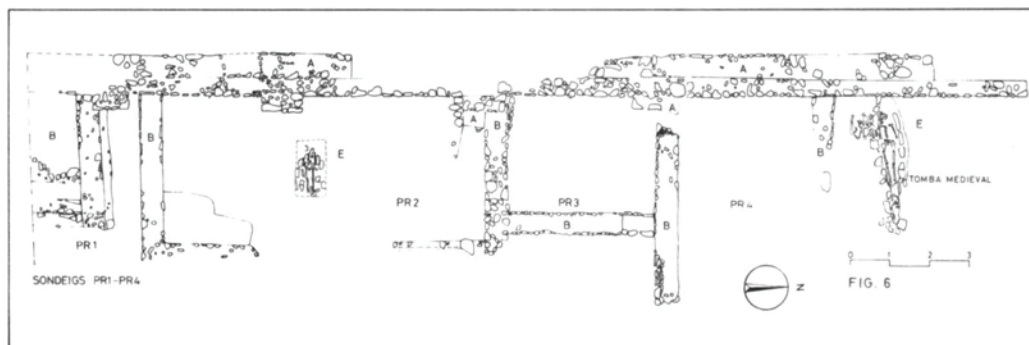

Fig. 6. Planta parcial de les estructures trobades en els sondeigs PR 1 - PR 4 (A: final del s. I aC; B: començament del s. II dC).

Les dades més reculades que s'han aplegat en aquest sondeig proporcionen la primera prova estratigràfica de la presència d'un poblat ibèric anterior a la vil·la. Ja teníem l'esperança de trobar-lo perquè, durant l'actuació del 1976, va aparèixer una sitja sota d'una de les estances de la *pr*, i les restes d'altres dipòsits molt a prop de l'indret on és el sondeig PU 3. Com se sap, l'emmagatzematge en sitges no era gens habitual entre els romans, però era molt normal entre els ibers, els establiments dels quals es caracteritzen sovint per l'aparició de «*campes de sitges*». Així, la troballa de dos elements d'aquesta mena (A; per ara només se n'ha excavat un) dins una seqüència fiable ja podria ser un argument suficient per plantejar una ocupació indiketa del lloc dels Ametllers. Això no obstant, la presència del sòcol d'una paret (A) retallat en el terreny verge i associat amb un sòl (A; la mateixa roca natural, també retallada) ens semblen evidències clares per definir la presència d'un nucli autòcton. Pel que fa a la cronologia, només estem segurs de l'abandó o, com es diu ara, de la «*reconversió*», proporcionada per l'estrat de rebliment de la sitja buidada, el qual era la mateixa capa (B) que es va utilitzar per enlairar considerablement aquest sector en fundar-ne la vil·la. Les ceràmiques trobades situen tots dos fets, la fi del poblat ibèric i el començament de la instal·lació romana, cap al darrer decenni del segle I aC.

Quant al funcionament anterior de l'establiment ibèric, la pròpia mena de les estructures descobertes, tallades al sauló i amb el paviment net, impedeix de tenir més informació. De totes maneres, s'hi poden associar molt bé les nombroses peces dels segles II-I aC que hem anat recollint, fora de context, en les excavacions de la vil·la, o bé les que van aparèixer fa poc durant unes obres en el carrer de la Guàrdia (aquest material, la cronologia del qual va fins a l'època imperial, es podria relacionar amb el port o lloc d'arribada d'embarcacions). D'altra banda, podem connectar aquest nucli dels Ametllers amb el que devia haver al promontori de Tossa, o bé amb altres localitzats en diversos llocs del terme municipal.

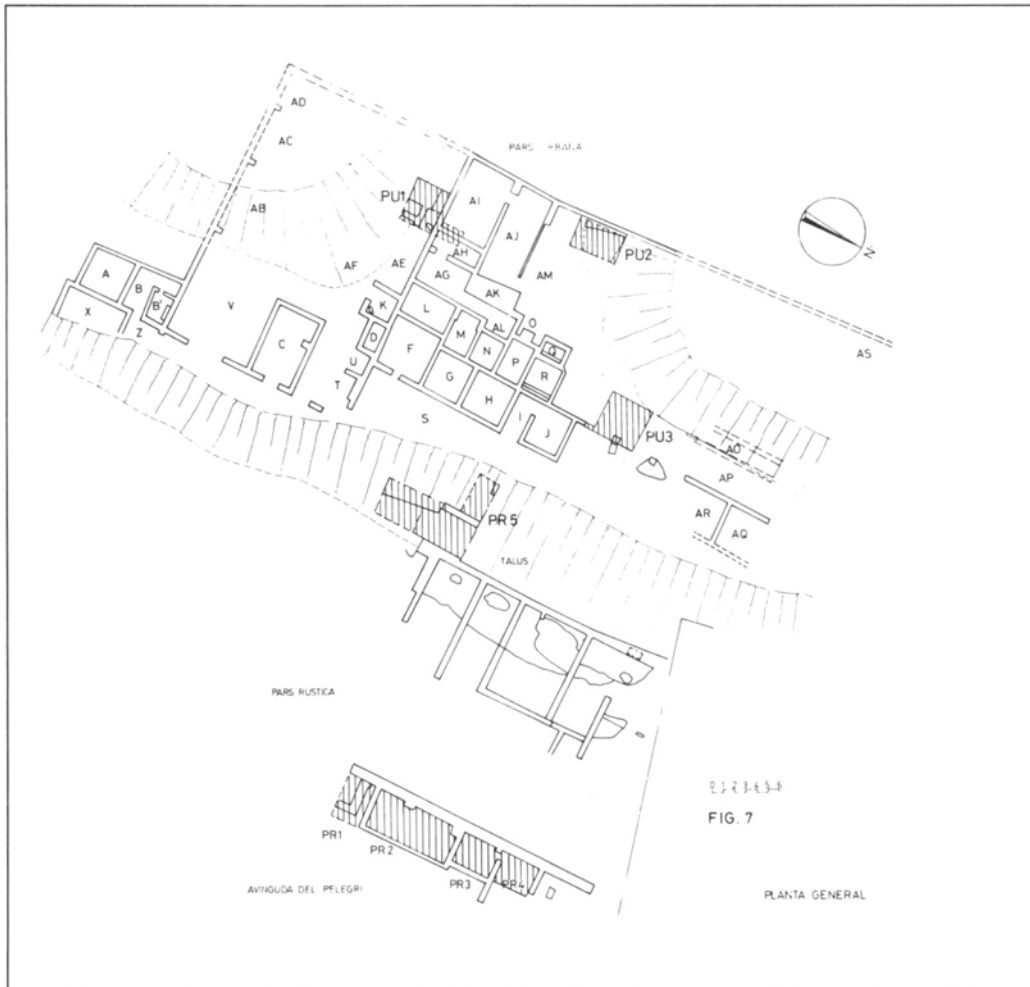

Fig. 7. Planta general esquemàtica del sector excavat de la vil·la dels Ametllers; s'hi veuen els diversos sondeigs dels darrers anys.

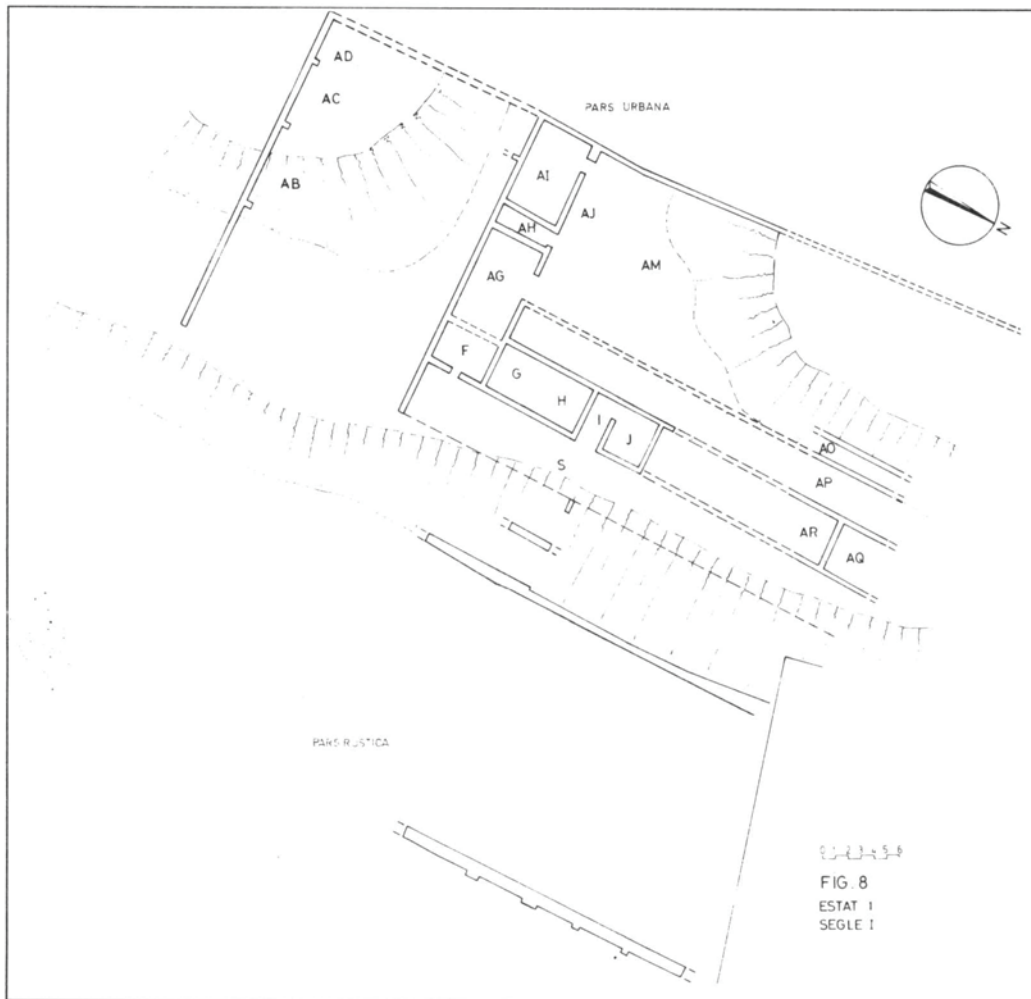
No és gaire senzill d'associar alguna de les estructures aparegudes amb el primer moment de la vil·la romana. Les nostres esperances de trobar intacte l'indret de l'excavació es van confirmar en el costat de ponent, segellat pel *sig-ninum*. En la meitat de llevant, en canvi, ja havia treballat el professor Castillo mitjançant una rasa que es tornà a tancar (E). Això ens priva de conèixer-hi l'estratigrafia. Malgrat tot, en el tall de la fig. 3, es pot apreciar que el mur que hem anomenat B amb interrogant té la base molt més profunda que no pas l'estructura C (de la qual tractarem tot seguit), i recolza directament sobre el terreny natural, aplanat pels ibers. Aquesta circumstància fa que, sense una segu-

retat absoluta, pensem que el mur i una canonada coberta de *tegulae*, trobada al fons de la trinxera de Castillo, corresponguin a l'etapa del final del segle I aC. El traçat de la cambra J, que no apareix en aquest tall, també pot ser d'aleshores, ja que igualment recolza al terreny verge i el paviment de la fase posterior (C) s'hi adossa.

La següent construcció apareguda, l'hem poguda situar molt bé en la successió, però no té una cronologia absoluta gaire precisa, encara que, com es veurà, hem tractat d'esbrinar-la indirectament. Es tracta d'un basament (C) que havia format part d'un pòrtic annex a la filera de cambres situades a llevant de les termes. L'erecció d'aquesta base de pilar és assenyalada per una estreta trinxera de fundació en la capa anterior. Aquesta petita fossa, però, no va donar cap material, com tampoc no ho va fer un paviment i la preparació (C), adossats a l'estructura que ens preocupa i contemporanis de la fundació (també adossats al mur septentrional de la cambra J, que ja hi era). A continuació va aparèixer el sòl d'*opus signinum* esmentat abans, també dotat d'una preparació prèvia (E). Aquesta capa d'anivellament va donar materials del segle IV.

Aquestes dades i l'anàlisi de la posició física de totes les unitats presents en el sector excavat i en la rodalia ens han permès de reconstruir l'evolució del jaciment en aquest indret, encara que sigui a tall d'hipòtesi. De la primera etapa no hi ha dubte, com s'ha vist: un establiment ibèric abandonat al final del segle I aC, i que va funcionar els segles II-I aC, com a mínim. L'estrat romà inicial (B) torna a estar clar, i és precisament en aquesta unitat que recolza el mur perimètric nord de la cambra J. Si tenim en compte que la filera de cambres del davant de les termes és solidària amb el mur A del sondeig PU 1 (que tanca per migdia aquest cos de la *pu*; concretament s'hi relaciona l'habitació F), podem intuir que totes aquestes construccions podrien ser del moment fundacional de la residència; com també el mur B de l'extrem de llevant de la fig. 3, segons que hem explicat abans. El basament C creiem que es va bastir quan tot això ja funcionava, atesa la trinxera de fundació i la cota enlairada del paviment, però no sabem la data. De totes maneres, si prenem en consideració la cronologia del mosaic del recinte J, primera meitat del segle II, i la del *tesselatum* del pòrtic S, una mica avançada, podríem aventurar que el basament C i el porxo de què formava part poden ser del mateix segle: la cota dels mosaics dels àmbits J, S i la del nostre paviment C és la mateixa; aquest terra s'adossa a la cambra J, que funcionava d'antuvi, i sembla que el van posar en un moment d'importantes modificacions edilícies (fig. 9), en el qual es van bastir les termes, es van col·locar els paviments musius al·ludits i es van comunicar mitjançant una galeria els sectors S i AP. El nostre basament formava part d'aquesta galeria.

La cronologia de la fase E no ens ha fet patir tant; es pot situar en el segle IV (això sí, sense poder establir-hi el decenni) gràcies als bocins de ceràmica africana trobats en la preparació de l'*opus signinum*, i correspon al darrer canvi arquitectònic esdevingut a la zona. Pel que fa a l'abandó, no tenim cap dada a causa de les excavacions anteriors a les nostres, les quals eliminaren la resta de l'estratigrafia; la nostra capa superficial és molt més minsa i tardana, segurament dipositada a causa de les petjades dels turistes.

Fig. 8. Croquis de les estructures atribuïdes provisionalment al s. I.

LA PARS RUSTICA

En aquest sector es podien combinar tots els objectius de la recerca, ja que n'hi havia algunes restes exhumades d'antuvi, a penes conegudes arqueològicament; unes altres només insinuades durant les actuacions dels anys setanta i, finalment, una zona intacta. Davant d'aquestes possibilitats, els treballs van començar en un indret amb totes tres característiques, a llevant del solar municipal que dóna a l'avinguda del Pelegrí. En aquest lloc, limitat a l'est pel carrer es-

mentat, a l'oest per un mur romà de doble parament i llargària considerable, i al nord i al sud per les finques veïnes, vam realitzar tres sondeigs. Els núm. 1 i 2 afectaren sectors no excavats i el 3 va servir per completar una cala començada el 1976; en el 4 només es van extreure dues tombes medievals, deixades com a testimoni feia deu anys. A més, en l'extrem occidental del predi, al costat de les primeres estructures trobades pel Dr. Melé l'any 1914, vàrem obrir una rasa perpendicular a la *pu* (PR 5), per tal de trobar els murs de contenció de la terrassa artificial on es va bastir la residència.

Sondeig PR 1 (fig. 4, 6-7)

Es va dur a terme el 1985 mitjançant un tempteig de 4 x 5 m, i va proporcionar una sèrie de troballes força interessant. Cal destacar-ne el mur doble al·ludit abans (A), el qual havia estat localitzat superficialment els anys setanta, i que, per les dimensions i la presència de contraforts, semblava el tancament oriental del recinte primitiu de la *pr*. També es van descobrir, aquesta vegada estrictament, les parets d'una cambra (B), solidàries entre si i adossades al mur esmentat, i també unes escales (B) amb graons de *tegulae* recolzats en una base d'*opus signinum* i uns rebliments.

Segons que es desprèn de l'estratigrafia i l'anàlisi dels materials, considerem que l'estructura més antiga és el mur A. Per ara no coneixem la data exacta, ja que recolzava en el terreny verge i la resta dels estrats i estructures s'hi adossaven o el cobrien. Això no obstant, el parament doble indica que va evolucionar abans de formar-se les altres unitats descobertes. A més, la fase següent (B), caracteritzada per la presència de les escales i la cambra que s'hi relaciona, dona ceràmica abundant datable de cap al començament del segle II, la qual cosa indica el *terminus ante quem*. Tot això i la seguretat de saber que es tractava del parament que delimitava a llevant el recinte original de les dependències productives, ens fa sospitar que la fundació caldria portar-la als darrers anys del segle I aC, en què van començar a funcionar els elements més antics de la *pu*.

L'etapa B indica la construcció de noves dependències fora del cos original de la *pr* (un bon nombre de les quals vam descobrir en els altres tempteigs), fet que va implicar la col·locació de les escales, ja que l'àrea de llevant era en una cota més baixa. La data d'aquest eixample, els primers anys del segle II, és significativa perquè sembla propera a la d'un canvi important localitzat en els sondeigs PU 1 i 3 de l'àrea residencial. Aquestes cambres es van abandonar durant el segle III avançat i van ser colgades amb rebliments (C). Malgrat tot, el recinte primitiu de la *pr* va continuar en ús fins a un moment mal conegut, sens dubte posterior a mitjan segle IV, cronologia dels materials més tardans trobats en el nostre estrat romà més tardà (D), el qual no degué ser el d'abandó, ja que no cobria el cim del mur A. Els horitzons E i F són molt més moderns. L'F de fa deu anys i l'E de l'època moderna, encara que els materials segurament van ser barrejats pels conreus.

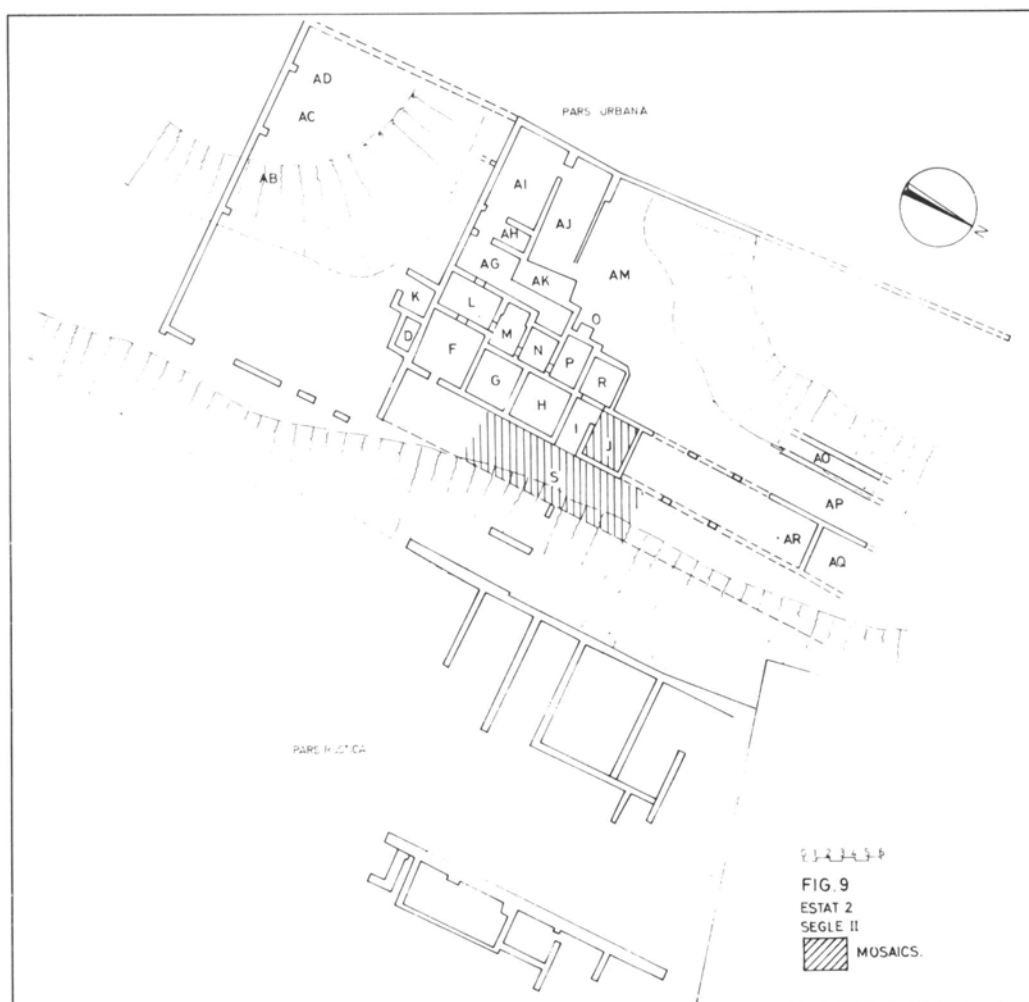

Fig. 9. Croquis de les estructures atribuïdes provisionalment al s. II.

Sondeig PR 2 (fig. 5-7)

Es va dur a terme els anys 1985 i 1986. Era immediatament al nord de PR 1, i mesurava 9 x 5 m. La meitat meridional es va excavar de bell nou, i en la septentrional es va completar un temple obert el 1976. Els treballs van palesar un altre recinte rectangular (B), immediatament a tramuntana del descobert en la sala anterior, l'estratigrafia del qual era força intacta. De totes maneres, gairebé al mig del sondeig, en un lloc on ja s'havia fet una rasa el 1976 i no posseïem els nivells més enlairats, va aparèixer una tomba d'inhumació (B), orientada d'est a oest, amb el cap de l'individu a ponent, i coberta amb pedres (fig. 6).

Les troballes confirmen les dades obtingudes a PR 1. El mur A és el més antic, potser del final del segle I aC. Les parets B formaven una de les dependències bastides al començament del segle II, el paviment de la qual, en aquest cas, era el mateix terreny verge (B). Aquesta estança segurament va ser abandonada cap a l'època de Dioclecià, encara que es confirma un altre cop que la zona originària de la *pr* va continuar funcionant. Pel que fa a la tomba, hem d'afegir que a l'àmbit PR 4, gairebé buidat abans de la nostra intervenció, menys un petit testimoni, es van descobrir dues sepultures més. Pràcticament afloraven a l'estratigrafia perquè ja s'havien tret els estrats superiors i, a la part de sota, estaven mig tallades en el terreny verge. La primera contenia les restes d'un adult i un infant i la segona l'esquelet d'un nen; també estaven orientades d'est a oest i adoptaven la tipologia de cistes molt rudimentàries (fig. 6). Uns altres enterraments semblants, ja exhumats els anys setanta, s'han relacionat de vegades amb l'antic hospital de pobres, situat al davant. Això no obstant, l'orientació i el ritu fan pensar en una cronologia més antiga. Al nostre parer, podria tractar-se de sepultures medievals; potser anteriors a la carta de població de Tossa atorgada el segle XII (tal com vam avançar a: Batista, López Mullor, Zucchitello, 1980); fins i tot es podrien arribar a relacionar amb les reutilitzacions del jaciment que hem vist en els sondeigs de la *pu*, però no podem assegurar-ho fins que no es localitzin enterraments dins un context segur.

Sondeig PR 3 (fig. 6-7)

Es va realitzar l'any 1986, al nord de PR 2. En aquest cas només es tractava de concloure un tempteig dut a terme el 1976. Quan vàrem començar, ja s'havia extret tot el nivell D i una bona part del C. Sembla que aquesta àrea va evolucionar idènticament a la dels indrets descrits en els paràgrafs anteriors. El mur A ja hi era, probablement des de l'època del Principat. Després, cap al començament del segle II, es va bastir la dependència limitada per aquesta part i els paraments B, la qual utilitzava com a sòl el terreny verge aplanat. Aquest conjunt va ser colgat cap al final del segle III o començament del segle IV (C). Suposem que el mur A va continuar en ús força temps, ja que la ceràmica més tardana trobada a l'horitzó D data d'un moment avançat de la mateixa centúria, i aquesta capa no va arribar a cobrir l'estructura esmentada.

Sondeig PR 5 (fig. 7)

S'hi van fer treballs els anys 1988 i 1989. Es tracta d'una trinxera oberta en el talús que separa les dues *partes* de la vil·la. L'objectiu primordial era localitzar els elements que tancaven l'extrem de llevant de la terrassa on és la *pu*. Aquesta fita ja s'ha aconseguit en descobrir-se, molt arrasades, les restes d'un mur de contenció dotat de contraforts on recolzaven les terres que formaven

l'esplanada artificial. També s'ha exhumat un altre llenç paral·lel però més baix, a l'extrem de ponent de la *pr*, que limitava un segon graó per contenir els rebliments. La cronologia d'aquestes estructures encara no s'ha pogut esbrinar, perquè, de moment, ens hem limitat a extreure els estrats que les cobrien: aquest sector es va utilitzar d'abocador durant les excavacions antigues, i abans ja s'hi havia dipositat una capa molt potent deguda als esllavissaments del terreny d'ençà l'abandó definitiu del jaciment.

CONCLUSIONS

Un dels objectius principals de la nostra actuació al jaciment era poder esbrinar la cronologia i l'evolució de les estructures descobertes d'antuvi, de les quals a penes hi havia dades. Malgrat tot, posseïem una síntesi molt interessant, deguda al professor Castillo (1939), on es descriuen les troballes, s'exposen els resultats dels treballs i es formula una hipòtesi sobre la datació de les ruïnes, que pot resumir-se de la manera següent: la vil·la es va construir el segle I, o potser una mica abans, a l'època d'August, i va funcionar sense canvis durant el segle II. A mitjan segle III va patir la invasió franca, i es va remodelar el segle IV (el mosaic de *Vitalis fóra* del segle IV avançat). Els paviments de morter –*opus signinum*– que hi havia sobre les cambres de les termes (van ser trets durant les seves excavacions) poden ser de l'època visigòtica i datar-se del segle VI (*Ibid.*: 240, 245, 252, 256). L'abandó del jaciment hauria estat a causa de la invasió musulmana (*Ibid.*: 262).

Tenint en compte que aquestes hipòtesis es van proposar sense l'ajut de l'estratigrafia i amb un coneixement molt parcial dels materials, poden considerar-se força encertades en diversos aspectes. Això no obstant, ja podem matissar-les amb algunes dades segures.

Els precedents

Creiem que, en descriure el sondeig PU 3, ha quedat clara la presència d'un nucli ibèric anterior a la vil·la, del qual coneixem, fins ara, un mur i diverses sitges, tant a la *pu* com a la *pr*, per bé que només n'haguem excavat una. Estem segurs que, poc a poc, s'anirà fixant el perímetre d'aquest establiment i potser es podria relacionar amb un altre situat al promontori de Tossa. Castillo va donar notícia de l'existència d'un camp de sitges (*Ibid.*: 204), que ell identificava com a necròpoli, segurament influït per publicacions contemporànies (v. gr. excavacions de Colominas a Can Fatjó, a l'*AIEC* 1915-1920, amb comentaris sobre Sant Feliu de Guíxols). Aquestes sitges són visibles avui dia al costat de l'església gòtica i en el camí que mena al far. Això no obstant, s'hauria de comprovar si totes elles són antigues, ja que fa uns quants anys vam poder revisar material del rebliment de certs dipòsits, i en general datava del segle XVII, la qual cosa indica, com a mínim, un reaprofitament, potser medieval.

Sens dubte, els ibers utilitzaven un port situat a la rodalia de l'actual carrer de La Guàrdia, ja que s'hi van trobar moltes ceràmiques dels segles II-I aC, semblants a les que apareixen, fora de context, arreu de la vil·la. En aquest punt, però, també s'han localitzat materials de l'època romana, datables almenys fins al segle IV. Encara que serà molt difícil confirmar la localització d'aquest lloc d'arribada de vaixells, perquè s'hi va edificar a sobre sense miraments, cal retenir que el Dr. Castillo situava la rada antiga a la petita badia des Codolar. Tanmateix, sense descartar la utilització d'aquest indret, hem de pensar que el litoral tossenc deu haver canviat molt els darrers segles i, en el supòsit força probable que la platja actual fos moderna en bona part, podríem considerar que la desembocadura de la riera, ben protegida per tots dos costats, podria haver estat el lloc ideal per situar el port o, si més no, un dels ports.

La fundació de la vil·la i la primera etapa d'ús (fig. 8)

Les dades dels dos sondeigs de la *pu* que hem pogut acabar coincideixen: les estructures més antigues són dels darrers anys del segle I aC. A la *pr* el mur doble afectat per l'excavació també sembla del primer moment i, malgrat no haver-lo datat, és segur que va funcionar al segle I i hom va tenir temps de folrar-lo. La nostra hipòtesi és, doncs, que es podria haver bastit a les acaballes del segle anterior.

La t.s. aretina trobada fora de context, tant en les nostres excavacions com en les anteriors, s'avé força amb la poca que ha aparegut ben estratificada durant els darrers treballs. No hi ha cap fragment *precoç* i, en general, es tracta de productes ben corrents del final del segle I aC o començament de la nostra era. Les parets fines presenten un panorama semblant, i també les àmfores; la llàntia més antiga és de l'època de Claudi, i la primera moneda, de Tiberi.

Però, a més de perfilar la data, convé saber com era la vil·la primitiva. Ara per ara, estem lluny de poder traçar un panorama evolutiu de totes les estructures del jaciment amb dades abundants i contrastades. Això no obstant, aquestes primeres estratigrafies permeten de proposar hipòtesis amb una certa base. En conseqüència, pensem que la *pu* ja era a la terrassa mig artificial on avui es conserven les ruïnes més vistoses, i que segurament aquest indret havia estat ocupat en l'època ibèrica, atès l'aplanament del terreny natural que hem palestat. A més d'això, es pot deduir que els murs perimètrics dels dos cossos essencials també són de cap als darrers anys del segle I aC. Pel que fa als ambients concrets, els F, G, H, I, J, potser amb un traçat no exactament com l'actual, també funcionaven. El mateix es pot dir dels espais AI, AH i AG. També resulta assenyat suposar que el probable porxo de la part davantera ja s'havia bastit. Tot plegat, no són gaires dades, però insinuen un *corredor* (S) i una mena d'atri (AJ, AM) envoltat d'estances almenys a migdia i a llevant. A la *pr*, la situació és més precària, tot i que podríem pensar amb raó que els dos murs que la limiten a llevant i ponent també són d'aquella època.

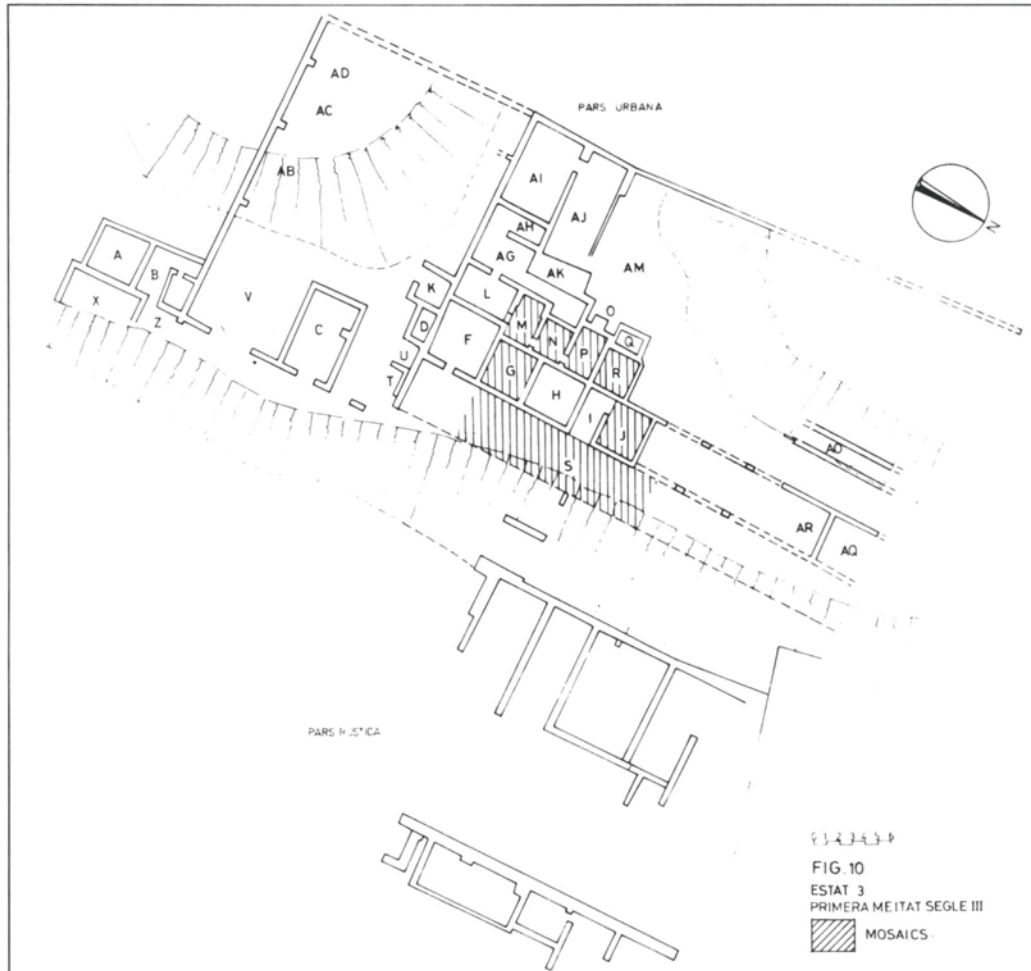

Fig. 10. Croquis de les estructures atribuïdes provisionalment a la primera meitat del s. II.

El segle II (fig. 9)

Els canvis esdevinguts a l'interior del cos de tramuntana de la *pu*, comprovats al sondeig PU 1, l'edificació del pòrtic (AR) de transició entre S i AP, palesa a PU 3, la col·locació dels mosaics del mateix passadís/porxo S i de la cambra J, la construcció de les termes, i l'eixamplament cap a llevant de les dependències de la *pr* són tots ells fets esdevinguts al segle II. Alguns al començament o la primera meitat, d'altres en un moment més imprecís.

Nosaltres considerem que el tret més significatiu és l'augment de les ins-

tal·lacions dedicades a la transformació de les matèries agrícoles, la qual cosa implica que la nostra vil·la va superar perfectament l'anomenada crisi de l'època de Domicià i el reajustament anterior, i que, tot plegat, en va sortir enfortida. Aquesta conjuntura favorable podria interpretar-se mitjançant una hipòtesi que hem formulat en altres llocs, segons la qual, després d'una primera reordenació de la producció agrícola cap a l'any 70 (que a Tossa va fer desaparèixer la vil·la del Mas Carbotí), al final del segle I es va produir el segon i definitiu abandó dels establiments poc competitius en benefici de nuclis més grans, ben organitzats i amb predis extensos (potser producte de la fagocitació dels altres). Al nostre parer, aquesta renovació dels mitjans productius va coincidir amb una ampliació del *fundus* de la vil·la dels Ametllers, i lògicament amb una multiplicació de beneficis que va propiciar les obres sumptuàries.

Fóra arriscat d'apuntar la possibilitat que en aquell moment els propietaris de la vil·la ja hi residissin (com segur que van fer anys després). De totes maneres, la construcció dels banys i la col·locació dels mosaics –segurament a totes les cambres a llevant de les termes– són una bona mostra de la confortabilitat que s'hi volia donar. De totes maneres, a més d'haver comprovat una redistribució en algunes cambres pròpiament residencials (AI-AM), deguda precisament a la col·locació dels edificis termals, hi manca informació sobre el sector a ponent d'AP, segurament destinat al mateix ús.

El segle III, la crisi i les conseqüències (fig. 10)

Sembla que durant la primera meitat no van canviar gaire els trets essencials del jaciment, però a la zona de les termes es detecten modificacions interessants: es va col·locar el mosaic G i altres paviments de la mateixa mena en les habitacions M, N i P dels banys; la piscina R es va anul·lar amb un *tessellatum* i s'hi va fer la banyera Q. Aquestes obres semblen palesar una bona marxa de l'explotació, ja que la *pr* continua igual i es fan millores a la *pu*.

Les coses degueren canviar cap al final del segle, perquè no es detecta cap activitat edilícia, però desapareixen una colla d'instal·lacions productives. De ben segur, són les conseqüències de la crisi de l'època de l'*anarquia militar* que, si bé no van ocasionar cap destrucció, contràriament a allò que s'havia pensat molt temps, van tenir una influència econòmica indubtable. Segons Castillo, la vil·la dels Ametllers va ser modificada profundament degut a les invasions dels franco-alemanys. Aquesta afirmació s'ha pres al peu de la lletra, i el jaciment ha estat un dels exemples clàssics de la historiografia per palesar la destrucció sistemàtica dels jaciments. Les nostres investigacions també han detectat les conseqüències d'aquest procés. De moment, però, no hem trobat els nivells típics de destrucció; potser perquè no n'hi ha.

Per ara, hem documentat l'abandó de les cambres de la *pr* adossades al mur perimètric de llevant, on no hi ha cap prova d'una destrucció violenta. A la *pu* passa el mateix, ja que en tots tres sondeigs tenim estrats del segle IV dipositats *normalment* a sobre d'altres capes anteriors. Castillo creia, per exemple, que

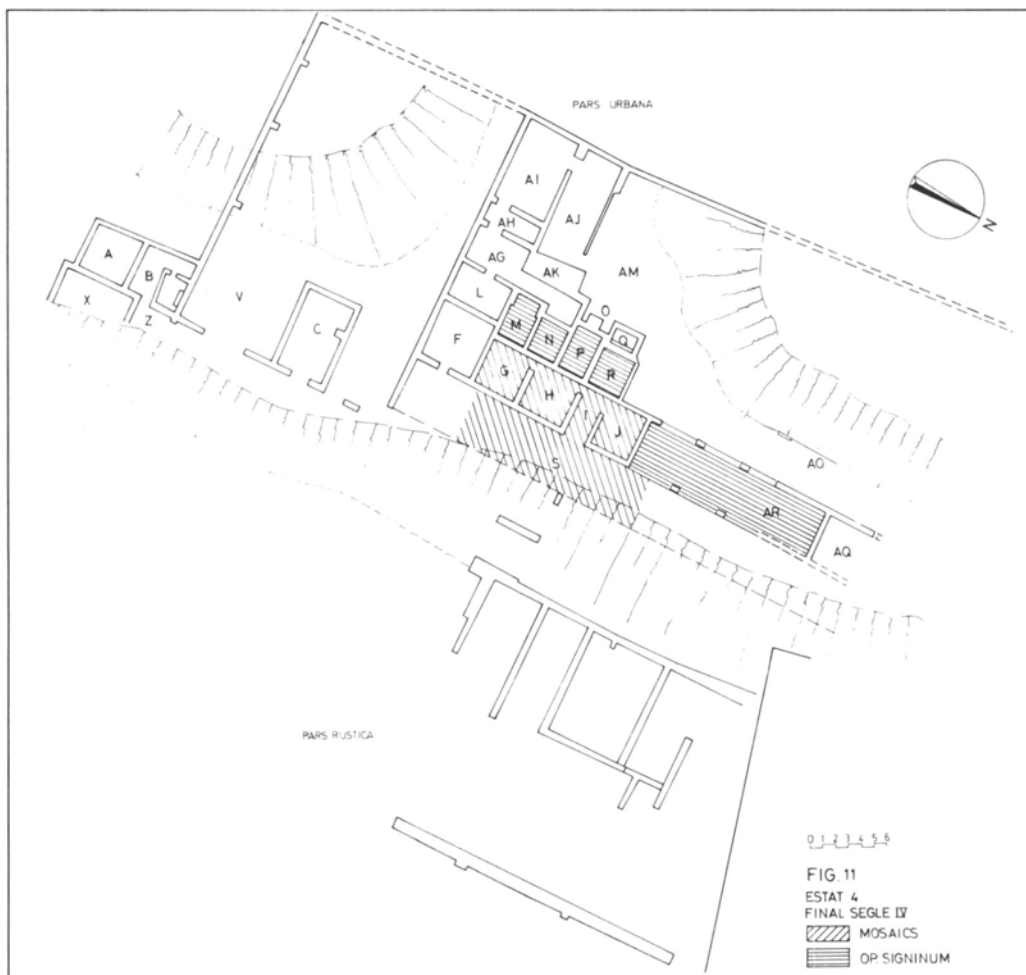

Fig. 11. Croquis de les estructures atribuïdes provisionalment al s. IV.

les termes van patir durant aquest període d'inestabilitat, però ja hem vist que les modificacions més evidents cal situar-les abans de la crisi. Tot això ens fa sospitar, encara que sense haver-ho comprovat pregonament fins al moment, que la vil·la no va experimentar una destrucció general, però que va reflectir els canvis socials esdevinguts arreu des de l'imperi de Dioclecià. La informació més evident és la reducció de l'espai destinat a la producció, ocasionada per l'abandó d'algunes dependències que van eixamplar la *pr* cap a l'època de Trajà. Això pot significar una disminució de l'activitat productiva, però atesa la perduració del cos principal d'aquest sector, hem de pensar que s'hi va mantenir l'ús.

En síntesi, amb les dades actuals, sembla que les seqüeles de la crisi del segle III no van ser tan terribles com s'havia pensat, encara que van ocasionar una disminució de l'activitat de l'explotació i, tal vegada, canvis a l'àrea nord-oest de l'habitatge dels propietaris.

De mitjan segle IV a l'abandó del jaciment (fig. 11)

Cap a la segona meitat del segle IV, algunes estances de la residència van patir una sèrie de modificacions ben eloqüents. En primer lloc, cal esmentar l'aparició dels mosaics nous a H i I, la temàtica dels quals fa pensar que la vil·la ja no és la segona residència del propietari (potser ja no ho era des de mitjan segle II) i refermen la hipòtesi d'un règim econòmic autàrquic, fàcilment deduïble d'ençà el final del segle III.

Això no obstant, certes dades contradiuen l'esplendor escenogràfica de les representacions musives. La primera és justament la manca de més mosaics nous, ja que els de les habitacions G, J i el pòrtic S es van arranjar diversos cops, cada vegada amb tècniques més barroeres. La segona, l'abandó de les terres i la pavimentació amb *signinum* de les estances M, N, P i R (segons Castillo, amb forats per posar-hi àmfores, encara que això no es podrà confirmar mai) i de la galeria AR. D'altra banda, en cap recinte dels que hem excavat fins ara hi ha transformacions estructurals datables de l'època, la qual cosa fa imaginar un estancament de les possibilitats inversores.

Pel que fa a l'abandó, no tenim gaire dades per ara. L'evidència més clara és que va ser molt lent, degut a la manca d'estrats de destrucció en els llocs excavats i l'absència de materials d'ús quotidià conservats *in situ*. Castillo esmenta la troballa de les proves d'un incendi –suposem que a les cambres principals de la *pu* que ell va excavar, ja que s'hi localitzaren cendres, juntament amb restes de les parets i la teulada. Això li va donar peu per pensar en la invasió sarraïna (Id.: 262). Sense descartar aquesta evidència, es podria pensar que qualsevol enderrocament presenta el mateix panorama: restes de tàpia i estucs de les parets, *tegulae i imbrices* de la coberta i cendres de les bigues carbonitzades (pel foc o pel pas del temps). A més, l'autor esmenta no descriu enlloc utensilis domèstics conservats raonablement, i es lamenta contínuament d'haver trobat un material pobre: només fragments de ceràmiques i alguns metalls i cap estàtua o element decoratiu de certa importància. Potser aquesta queixa reiterada ens pot posar a la pista de les causes de l'abandó, i en comptes de pensar que tal mena d'objectes no es va trobar per culpa del saqueig dels moros, creure que hi manquen perquè van ser arrabassats durant els diversos segles que les ruïnes van romandre al descobert.

Un cop exposada la nostra hipòtesi sobre les causes de l'abandó de la vil·la (veritablement molt menys espectacular que no pas la del nostre il·lustre predecessor), intentarem situar-lo en el temps. En la *pr* la mancança d'estrats contemporanis ho fa difícil, però sabem del cert que les capes del segle IV mai no van cobrir un dels murs perimètrics; en la *pu* hem palesat la caiguda de la paret

que tancava el recinte a ponent, però no sabem la data. Finalment, l'anàlisi dels materials, tant els trobats ara com els d'abans, indica una data màxima del segle V. Això, però, tampoc no és una dada definitiva perquè, com se sap, les ceràmiques fines deixen d'importar-se aleshores i la circulació monetària també es paralitza.

Finalment, coneixem proves del reaprofitament de les ruïnes, mitjançant una necròpoli altomedieval, potser dels segles X-XI o anteriors (tombes de PR 2-PR 4), i l'aparició de diverses construccions a l'àrea residencial (sondeigs PU 1-2) que no es van colgar fins a l'edat moderna. Tot això no ajuda gaire, però com a mínim, indica que les ruïnes van ser visibles durant molts segles i l'ús va continuar. L'única dada una mica segura prové de les ceràmiques grises al torn lent trobades a PU 2, en un estrat associat amb una construcció d'aquest període incert. Per ara, és difícil de datar aquest material, però ja s'ha indicat abans que s'assembla a les peces que hem descobert a Darró en un horitzó semblant. És per això que podem intuir que, des del segle V, la vida del jaciment va llançar a poc a poc, fins i tot sectors extensos poden haver restat fora d'ús en les dues centúries següents, però sempre hi visqué algú.

La invasió sarraïna, com vol Castillo, potser va ser el cop de gràcia per a la vil·la, extensa com a explotació agrícola a la manera romana. Això no obstant, dubtem de la destrucció i del saqueig sistemàtic, com també dubtem de la despoblació radical del terme de Tossa. És raonable suposar que, molt abans de la carta de població, la qual podria haver significat l'ocupació sistemàtica de la Vila Vella, al paratge dels Ametllers hi havia una ocupació, potser precària, però que es podria haver mantingut fins i tot més enllà de l'edat mitjana.

SONDEIGS I HORITZONS ESTRATIGRÀFICS TROBATS							EVOLUCIÓ	CRONOLOGIA
PU 1	PU 2	PU 3	PR 1	PR 2	PR 3	PR 5		
fig. 1		fig. 3	fig. 4	fig. 5				
A							Estat 0	Establiment ibèric S. II-I aC, com a mínim
A		B	A	A	A	A	Estat 1 fig. 8	Fundació de la vil·la Final s. I aC
B		C	B	B	B		Estat 2 fig. 9	Final s. I o començament s. II dC
C							Estat 3 fig. 10	Primera meitat s. III
	A		C	C	C		Estat 4	C. final s. III
D?		D	D	D	D		Estat 5 fig. 11	S. IV
E-F?	B			E			Estat 6	Edat mitjana

BIBLIOGRAFIA

- BATISTA, R.; LÓPEZ MULLOR, A.; ZUCCHITELLO, M. (1980): *Noves aportacions al coneixement de la vil·la romana dels Ametllers, Tossa*, Quaderns d'Estudis Tossencs, 1. Tossa de Mar.
- CASTILLO, A. del (1934): «El poblament de la zona de la Costa Brava entre Blanes i Sant Feliu de Guíxols», a *Revista de Catalunya*, 78, maig 1934, p. 138-159.
- CASTILLO, A. del (1939): «La Costa Brava en la Antigüedad, en particular la zona entre Blanes y S. Feliu de Guíxols. La villa romana de Tossa», a *Ampurias*, I, p. 186-267.
- GIRBAL, E.C. (1883): *Tossa. Noticias sobre su historia, tradiciones y costumbres de esta villa y su término*. Girona.
- LÓPEZ MULLOR, A. (1989): *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*, Diputació de Barcelona. Barcelona (2a ed., Libros Pórtico. Saragossa, 1990).
- LÓPEZ MULLOR, A.; BATISTA, R.; ZUCCHITELLO, M. (1987): «La producción vitivinícola de la Tarraconense, algunos ejemplos sintomáticos» a *El vi a l'Antiguitat. Economia, comerç i producció al Mediterrani Occidental. Actes*. Badalona, p. 319-326.
- LÓPEZ MULLOR, A.; ZUCCHITELLO, M.; FIERRO, J. (1985): «Resultats de la primera campanya d'excavacions a la vil·la romana del Mas Carbotí (Tossa, La Selva)», a *Informació Arqueològica*, 44, p. 38-43.
- MELÉ I FARRÉ, I. (1922): «Converses sobre les excavacions de la vil·la romana de Tossa», a *Butlletí del Grup Excursionista Gironí*.
- PELLA I FORGAS, J. (1883): *Historia del Ampurdán*. Barcelona.